

Nume ale României: o istorie complexă

Michael METZELTIN

1. Sunt numele de țări de la sine înțelese?

Primul articol al primelor constituții franceze, al constituției de la 1791 și al celei din 1793, începe în felul următor:

„Le Royaume est un état indivisible.”

„La République française est une état indivisible.”

Ca urmare, în legătură cu cetățenia se hotărăște (articolul 2 respectiv 4):

„Sont citoyen français: - Ceux qui sont nés en France d'un père français”

„Tout homme né et domicilié en France, âgé de vingt et un ans accomplis”

Primul articol al primei constituții a nou întemeiatului stat Belgia (1831) începe cu propoziția:

„La Belgique est divisée en provinces.”

Și primul articol al primei constituții a Confederației Elvețiene sună în felul următor:

„Les peuples des vingt-deux cantons souverains de la Suisse, unis par las présente alliance [...] forment dans leur ensemble la Confédération suisse.”

La fel ca orice comunitate și orice individ, toate statele au nevoie, printre altele, ca o trăsătură a identității lor, de un nume care să fie recunoscut de ceilalți. Folosirea nemijlocită a denumirilor statale în fiecare nouă constituție, atât a statelor mai noi cât și a celor mai vechi, duce la concluzia că numele de țări, ca de altfel numele noilor născuți, sunt ceva de la sine înțeles.

Numele de țări sunt, însă, în general, motivate într-un mod recognoscibil, putând da naștere unor asociații corespunzătoare. Numele Franța poate fi pus, pe baza unor minime cunoștințe istorice, în legătură cu neamul germanic al francilor, Belgia cu popoarele germano-celtice ale belgienilor sau cu provincia romană Gallia Belgica, Elveția (Schweiz) cu cantonul Schwyz. Dacă ne uităm la numele mai recente de state ale Americii Latine putem observa următoarele motivații terminologice:

- Situația geografică (Ecuador – la ecuator, Paraguay – lângă un râu, Uruguay – de asemenea lângă un râu)
- Structura terenului (Honduras – vaduri)
- Existența unor bogății naturale sau a unei anumite forme de vegetație (Costa Rica – aur, Brasil – lemn de Brazilia, Argentina – argint)
- Amintirea unor peisaje cunoscute (Venezuela – Veneția)
- Extinderea lexicală a unui toponim existent (El Salvador < oraș, Chile < vale)
- Aluzia la personalități istorice (Panamá, Colombia, Bolivia)
- Împrumut dintr-o limbă autohtonă (Guatemala)
- Prezența anumitor etnii (México)

Aceste asociații și motivații terminologice recognoscibile pot fi inofensive. E de neimaginat ca belgienii de azi să fi avut pretenții asupra întregului teritoriu pe care se întindea provincia Gallia Belgica, ea cuprinzând nordul și estul Franței de azi, vestul Belgiei, Elveția de vest până la lacul genevez și bazinul Moselei. Cu toate acestea, asociațiile care ar putea duce la imaginarea unor noi formațiuni teritoriale joacă mereu un rol important în introducerea și acceptarea noilor nume de țări. Cel mai recent exemplu în această privință îl oferă dezbaterile din jurul numelui Republicii Macedonia (*Republika Makedonija*), nou întemeiată în 1991. Reprezentanții Greciei se consideră ca fiind singurii moștenitori ai statului antic Macedonia. Grecia mai are apoi o provincie cu numele Macedonia și o minoritate de slavi macedoneni, care ar putea înclina spre separatism după modelul Republicii Macedonia. Din aceste motive, Grecia nu recunoaște autodenunțarea oficială de Republica Macedonia, iar Națiunile Unite au decis, în 1993, să folosească, deocamdată, denumirea de *the former Yugoslav Republic of Macedonia*. Stabilește cumva istoria denumirii de România un precedent?

2. România: Un nume de stat care nu e de la sine înțeleș

Statul național român modern ia naștere între 1858 și 1866 prin unirea a două principate autonome de secole, dar nu suzerane: Țara Românească și Moldova. Procesul formal începe cu Convenția de la Paris și se încheie (deocamdată) cu sancționarea primei constituții.

Războiul din Crimeea (1853-1856), declanșat inițial de lupta pentru putere dintre Rusia și Poarta Otomană, duce, din 1854 (până în 1857) din nou la ocuparea militară a celor două principate, gândite ca state-tampon, mai întâi de Rusia, apoi de Austria și de Poartă. Rusia iese slăbită din acest război. La Congresul de pace de la Paris (februarie-martie 1856), care a urmat acestui război, este clarificat statutul celor două principate românești în legătură cu problema europeană, se ridică protectoratul rusesc dar se menține suzeranitatea turcească (cu obligația de a plăti tribut și confirmarea actelor formale de către sultan). În același timp principatele dunărene sunt puse sub protecția colectivă a celor șapte puteri semnatare ale Convenției de la Paris din 1858. Marea Britanie, Austria, Franța, Prusia, Imperiul Otoman, Sardinia și Rusia au stabilit în așa numita *Convențiune pentru organizația definitivă a Principatelor-Unite-Române* din Paris (pe scurt *Convenția de la Paris*), de la 19 august 1858, statutul politic și administrativ al principatelor dunărene. Principatele trebuiau să dispună de o administrație națională independentă. O comisie specială / extraordinară (formată mai ales din marii boieri) și *divanurile ad-hoc* (adunări care reprezentau interesele tuturor claselor sociale) trebuiau să stabilească un *statut fundamental*. *Divanurile* trebuiau să formuleze interesele românilor care sunt preluate în dările de seamă ale comisiei speciale / extraordinare și confirmate printr-o convenție a Marilor Puteri. Tratatul de la Paris mai stabilește neamestecul din afară în cazul unor frământări interne cu excepția cazului unui consens al tuturor Puterilor Garante.

În cadrul mai sus amintitelor adunări *ad hoc*, la București și Iași, românii își exprimă dorința de a avea un stat comun pe baza celor două principate, Moldova și Țara Românească. Ei cer, de asemenea, respectarea celor stabilite în așa numitele *capitulații* (acordurile de pace din 1393 până în 1634, documente a căror autenticitate în scris nu e întotdeauna certificabilă?) dintre principate și Poarta Otomană. Împotriva intereselor celor șapte Puteri Protectoare româniei alege, în 1859, în Moldova (la 5/17 ianuarie) și în Țara Românească (la 24 ianuarie/5 februarie) același candidat, pe colonelul Alexandru

Ioan Cuza (1820-1873) pe post de șef de stat al lor. Astfel, între 1856 și 1859 se produce de facto *Unirea Principatelor* Moldova și Țara Românească. În anul 1862 se ajunge la impunerea unui singur guvern și a unui singur parlament. Însă politica de reforme a lui Cuza a întâmpinat o opoziție îndârjită. Puteri dușmănoase lui s-au strâns în 1865/1866 din toate părțile, formând o așa zisă „monstruoasă coaliție” care l-a silit, printr-o lovitură de palat, să renunțe la tron (11/23 februarie 1866). La inițiativa unei locotenente domnești, s-a creat o nouă constituție. După o mai lungă căutare s-a decis, împotriva celor stabilite prin articolul 13 al Convenției de la Paris, ca succesorul lui Cuza la tron să fie un membru al unei dinastii străine, prințul prusac Karl de Hohenzollern-Sigmaringen (1839–1914), care a fost ales *Domn al Principatelor Unite Române* în aprilie 1866. Camera votează la 29 iunie/11 iulie în unanimitate noua constituție. Principele își va depune cu mare fast jurământul pe aceasta și o va sancționa.

Spre deosebire de primele constituții ale Franței, Belgiei sau Elveției, în primul articol al primei constituții a noului stat român se stabilește denumirea sa. Apoi, pornind de la constituțiile franceze (dar nu de la cea belgiană), se stipulează că este vorba de un stat unic și indivizibil, al cărui teritoriu este inalienabil:

„Art. 1. Principatele-Unite-Române constituie un singur Stat indivizibil, sub denumire de România.

Art. 2. Teritoriul României este nealienabil.”

Din perspectiva analizei discursului trimiterea la ideea de unitate și la o anumită denumire statală arată că nici una, nici alta nu erau la acel moment de la sine înțelese. Noul stat România se formează într-un spațiu care în secolul al XIX-lea capătă o importanță geostrategică sporită datorită noilor interese economice, cu precădere ale Austro-Ungariei, Rusiei și Imperiului Otoman. Reprezentanții Marilor Puteri au îndoieli în privința unui concurent încă greu de evaluat, astfel că vor încerca să împiedice unificarea. Și noul nume poate stârni, ca azi în cazul Macedoniei, o serie de temeri. O denumire ca „Principate dunărene” ar fi asociată cu situarea geografică, o denumire ca „Principatele Unite ale Moldovei și Țării Românești” cu vechile mici state. Dar într-o epocă în care diferite popoare din Europa invocă o cultură comună pentru a se desprinde din imperiile multinaționale și a crea propriul stat național, denumirea de România duce la bănuiala că reprezentanții acestui stat numit astfel vor încerca să unească toate teritoriile locuite de români într-un singur stat.

3. Semnele unirii

În regiunea carpatică românească au luat naștere, în evul mediu, diferite formațiuni statale. Din secolul al XII-lea există un voievodat autonom: Transilvania. Pe la mijlocul secolului al XIII-lea se formează voievodate dependente de Ungaria în Oltenia și Muntenia. În anul 1330, Basarab I eliberează Țara Românească de sub suzeranitatea maghiară. În anul 1359 ia naștere statul Moldova, care era, de asemenea, independent față de suzeranitatea maghiară. De atunci aceste state se dezvoltă mai mult sau mai puțin de sine stătător, cu instituții proprii și granițe în permanentă modificare.

O serie de factori vor duce, însă, începând cu secolul al XVII-lea, la concepția din ce în ce mai percutantă că mai cu seamă principatele dunărene formează un fel de unitate. Astfel, atât înainte cât și după epoca fanariotă domnitorii au domnit pe rând în ambele principate, de exemplu Alexandru Iliăș, domn al Țării Românești între 1616-1618 și 1627-1629 și domn al Moldovei între 1620-1621 și 1631-1633. Sau Alexandru Moruzi, care domnește în Moldova în 1792, 1802-1806 și 1806-1807 și în Țara

Românească în 1793-1796 și 1799-1801. Posibila unire a principatelor dunărene fusese exprimată încă din 1772 de către reprezentanții Țării Românești într-un document destinat delegatului austriac la congresul de la Focșani:

„regardez d'un autre côté l'heureux climat et la grande fertilité des ces contrées et vous trouverez que les deux Principautés réunies par un bon prince et protégées par les deux plus grands empires de la chrétienté peuvent en peu de temps former un état capable de se soutenir et d'opposer une barrière au torrent qu'a souvent menacé le mot (sic) chrétien d'une entière ruine” (Georgescu 1970, 38).

În anul 1829 apare un text anonim, în care se cere în mod explicit unirea Țării Românești și a Moldovei într-un singur principat pentru a asigura o mai bună apărare a principilor creștini:

„Pont 1. Valachia și Moldavia să se împreune și să se facă amîndoă un prințipat.” (Cererile ce ar fi putut face Valachia și Moldavia la un congres de prinți creștini pentru siguranța lor cea din afară și statornicirea celei din lăuntru, 1829, Bodea 1982, Text 18,84).

Textele *Regulamentelor organice* ale Țării Românești (1831) și Moldovei (1832) sunt aproape identice, ceea ce indică faptul că ocupanții ruși nu doar că percepeau cele două principate ca pe un tot, ci chiar doreau unirea lor, după cum arată articolul 371 din *Regulamentul organic al Valahiei*:

„Începutul, religiia, obiceiurile și cea de un fel limbă a sălășluitoarelor într'aceste două prințipaturi, precum și cele deopotrivă trebuințe sânt îndestule elementuri de o mai de aproape lor unire, care până acum s'au fost poprit și s'au zăbovit, numai după împrejurări întâmplătoare și cele urmate după dănele bunele dobândiri și urmările folositoare ce ar odrăzli dintr'o apropiere a acestor două popule, nu pot fi supuse la nici o îndoială; începuturile, dar, s'au așezat într'acest regulament prin cea de un fel de clădire a temeiurilor administrative în amîndoă țările.”

Și în săptămânalul „Propășirea” din Moldova cele două principate sunt percepute ca un tot, după cum atestă următoarele citate:

„Principaturile Valahiei și Moldovei” („Propășirea”, 2 ianuarie 1844, p. 7)

„Țările care megieșesc Principaturile Românești” („Propășirea”, 13 februarie 1844, p.107)

„Că Principatele Românești n-ar avea nicidecum capitaluri” („Propășirea”, 13 februarie 1844, p.113)

Strânsa asemănare între cele două principate, care va duce la unirea lor, este exprimată și prin numirea lor simultană în documentele diplomatice. În anii '40, '50 și '60 sunt folosite următoarele denumiri: *Confederația danubiană*, *Moldo-România*, *Moldo-Valachia*, *Principatele Dunărene*, *Principatele române*, *Principatele Românești*, *Principatele Unite*, *Provinciile Dunărene* (Arvinte 1980, 53; Berceanu 2003, 506-507). Pe lângă forma mai latinizantă *prințipat* este folosită și cea germanizantă *prințipat*. Caracteristică pentru faza premergătoare unirii este frecvența numire comună a celor două nume de state românești sau prin denumirea sintetizatoare de *Principaturi*.

„Art. 93. - Un mare număr de oameni, născuți în Turchia sau în Prințipaturi au găsit în cele după urmă vremi mijloc de a se alătura sub o protecție streină și de a se arăta ca niște sudiți ai cutăria sau a cutăria puteri, ca print'aceasta să dobândească apărarea și slobozirea întărită prin tractaturi spre favorul celor adevărați sudiți ai acestor puteri carii vin în țară cu pasaporturi” (*Regulament organic al Valahiei*, 1831)

„Principaturile noastre” („Propășirea”, 27 februarie 1844, p. 141)

„în Principate” („Propășirea”, 12 martie 1844, p.173)

Percepția celor două principate ca un tot apare, în fine, și în *Convențiunea* de la 1858. Austria și Imperiul Otoman nu aveau interesul ca la granițele lor să apară un stat mai puternic prin unirea celor două principate dunărene. Nereușind să mai împiedice unirea, cele două mari puteri au impus, totuși, la tratativele de pace de la Paris din 1856-1858, împotriva voinței majorității celor două adunări române, denumirea oficială de „Principatele-Unite Moldavia și Valahia” pentru noul stat (Georgescu 1992, 161; *Convențiune* din 1858, ediția București 1865):

„Art. 1. Principatele Moldova și Valahia, constituate de amu sub denumirea Principatelor-unite de Moldova și Valahia, vor rămânea așezate sub suzeranitatea M.S. Sultanului. (Art. 1, *Convenția pentru organizarea definitivă a Principatelor Dunerene Moldova și Valahia*, ediția Jassii 1858)

„Art. 9. În caz de calcarea imunităților Principatelor (...).” (*ib.*)

Însă nu doar marile puteri erau împotriva unirii principatelor. Principele Carol relatează în memoriile sale, *Din viața Regelui Carol de România*, despre mișcări separatiste în Moldova (I, cap. VII și VIII). Nemulțumirea marilor puteri în privința unirii și mișcările separatiste din Moldova justifică, pe deplin, scoaterea în evidență a unității, indivizibilității și inalienabilității statului după model francez.

4. Numele modernității: România

Românilor de pe ambele părți ale Carpaților trebuie să le fi fost conștientă, de secole, rădăcina lor comună, după cum o dovedește și cronicarul moldovean Miron Costin în opera sa *De neamul moldovenilor* (Predoslovie, 1686-1691):

„Începutul țărilor acestora și neamului moldovenesc și muntenesc și cîți sint și în țările ungurești cu acest nume, români, și pînă astăzi, de unde sint și din ce săminție, de cînd și cum au descălecat aceste părți de pămînt, a scrie, multă vreme la cumpănă au stătut cugetul nostru.”

Această conștiință, care punea accentul pe originea romană a românilor, a fost întărită în secolul al XVIII-lea prin Școala Ardeleană (S. Micu, G. Șincai, P. Maior). După cum am văzut, această apartenență la aceeași identitate a fost constatată și în textele oficiale, ca de exemplu în *Regulamentele Organice* din 1831/1832. Spre deosebire de alte „regiuni culturale” europene, pentru care se folosește ori vechiul nume latin ori neologisme latinizante/romanizante formate pe baza numelor popoarelor de substrat sau superstrat (cf. it. *Italia, Germania, Spagna, Francia, Inghilterra*; fr. *Italie, Espagne, France, Allemagne, Angleterre*) formarea unui horonim, care să acopere toate țările marcate de românism, s-a dovedit a fi dificilă. În primele decenii ale secolului al XIX-lea se propune mereu vechiul nume latin al provinciei romane Dacia (N. Rîmniceanu 1802: *Dachia*; A. G. Golescu 1838: *Dacia Mare*). Dar deși M. Kogălniceanu folosește titlul de „Dacia literară” pentru revista sa, întemeiată în 1840, încă din introducere devine clar că vechiul nume latin este mult prea marcat de antichitate pentru a se putea face uz de el ca denumire modernă de țară:

„multe alte gazete românești s-au publicat în deosebitele trii mari provincii a vechei Dacii.”

„Partea a treia se va îndeletnici cu critica cărților noastre în deosăbitele provincii a vechei Dacii.” (Bodea 1982, Text 33, 152-153)

În scrieri străine apar, în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, noi denumiri care au ca bază adjectivul <ROMANUS> cu sufixul specific pentru un nume de țară al fiecărei limbi. Învățăutul sas din Transilvania Martin Felmer scrie, în 1764, o *Scurtă știre istorică despre poporul valah în general și în special despre cel care se află azi în Principatul chezaro-crăiesc Transilvania*, în care numește regiunile ocupate de huni *Dacien* și *Romanien* și le descrie geografic după cum urmează: „Hunii au domnit aproape 200 de ani peste Dacia și Romania, adică Moldova și Valahia, Transilvania și o mare parte din țara ungurească de azi” (Armbruster 1991, 162). Călugărul grec Dimitrie Daniel Philippides, care a studiat în București, a fost profesor în Iași și a petrecut trei ani în Basarabia, a publicat în 1816 la Leipzig o *Ιστορία της Ρουμανίας*, în care se referă, prin această denumire, la diferitele principate istorice. Cartea era deja terminată în 1814, după cum relatează autorul geografului francez Barbié du Bocage: „je viens de composer en grec littéral, l’histoire de la Roumanie, c’est à dire du pays entre la Tisse, le Nistre et le Danube. J’y parle des différentes nations qui ont habité ce pays; je descends jusq’au quatorzième siècle et je m’y arrête; j’y ai ajouté un aperçu géographique, mais en tant que je connais le pays par moi-même. Je ferai imprimer a Yassi cet ouvrage” (Philippide 2004, 29). Într-o altă scrisoare, din anul 1815, către același destinatar, el precizează noul loc de editare: „Je me trouve à Laïpsik, où je resterai jusqu’au moi de mai. Je ferai imprimer ici ma Roumanie, vous et Bosquillon, notre respectable ami, vous en aurez des exemplaires” (*ib.*, 16). La capătul operei sale, cunoscutul cărturar își motivează opțiunea pentru denumirea folosită: „Aceasta este istoria acestei faimoase țări, cuprinse între Tisa, Marea Neagră și Nistru [...]. Am numit această țară România (Ρουμανία), în primul rând, am denumit-o astfel, pentru vechimea și numărul nației românilor (ρουμάνων), respingând orice fel de altă denumire, ca fiind nepotrivită și improprie, ca egoistă și pretins savantă, provocând tulburări în istorie și geografie” (*ib.*, 37-38 / 464). Și francezul românofil A. Vaillant, care activa în București ca profesor, a publicat, în 1844, la Paris, o descriere detaliată sub titlul *La Roumanie ou histoire, langue, littérature, orographie, statistique des peuples de la langue d’or, Ardaliens, Valaques et Moldaves, résumés sous le nom de Romans*.

În anul 1838, F. Aaron și G. Hill editează, la București, un cotidian cu titlul „România”, gândindu-se, însă, doar la Țara Românească. De pe atunci noua denumire panromână *România* începe să fie folosită și de diferiți publiciști și politicieni români, printre care Ion Heliade-Rădulescu, un bun cunoscător al operelor grecești și franceze:

„De s-ar întocmi și o relație mai de aproape și între Academia Iașului și colegiul nostr, de s-ar așeza un fel de corispondință, și o adunare, de bărbați din deosebitele părți ale României întregi, dorințele socotesc c ăale fiecărui româ ar fi împlinite” (I. Eliade, „Curier românesc”, 1839; în: Arvinte 1980, 58).

„De vro douăzeci de ani începu a se auzi în toată România vorba litteratură” (I. Eliade, „Curieru românesc”, 1846; în Diculescu 1970: 241).

„Chiemarea întreprinzătorului, este către România întregă: munteni, moldoveni, transilvăneni, bănățeni” (*id. ib.* 244).

„Acî se luptă fiii României, hotărîți a muri pînă la unul pentru asigurarea sfîntelor legi de la 11 iunie” („Pruncul român”, 1848; în Georgescu-Buzău 1968: 253)

„izbutirăm să împlîntăm în toată Romînia stindardul libertății” (C. Bolliac, 1848; *Opere*, II, 87)

Poetul Dimitrie Bolintineanu publică, în „Propășirea” din 21 mai 1844 o poezie, în care imaginează o Românie personificată cântând: „Cînd frumoasa Românie / din suspine va-nceta / Și în blînda-i armonie / Cu un glas de melodie / Libertate! va cînta”

În sfârșit, Cezar Bolliac publică, în 1855, o *Carta Rumânei în relief*, pe care numele *RUMANIA* cuprinde regiunea de la Tisa până la Nistru.

Am văzut că unele dintre marile puteri au încercat mai degrabă să împiedice unirea principatelor la tratativele de pace de la Paris din 1856-1858, fiind, prin urmare, și împotriva unui marcant nume etnic de țară. Cu toate acestea, moldoveanul M. Kogălniceanu folosea de exemplu în discuții / constant și denumirea de *România* (cf. *Amendament și discurs la articolul 145 din Proiectul de Constituție referitor la stabilirea capitalei țării*, Kogălniceanu 1967: 229). Iar atunci când A.I. Cuza a fost ales, la 24 ianuarie/5 februarie, domn și în Țara Românească, mulțimea ar fi strigat:

„Trăiască Unirea! Trăiască Cuza-Vodă alesul Moldovei și al Munteniei! Trăiască România una și nedespărțită!” (Savel 1909, 28)

La doi ani după dubla sa alegere, Alexandru Cuza se hotărăște să facă următoarea proclamație, la 11 decembrie 1861:

„Români! Unirea este îndeplinită, naționalitatea Română este întemeiată. Acest fapt măreț, dorit de generațiile trecute, aclamat de corpurile legiuitoare, chemat cu căldură de noi, s'a recunoscut de Înalta Poartă și de puterile garante și s'a înscris în datinile națiunilor. Dumnezeu părinților noștri a fost cu țara, a fost cu noi. El a întărit silințele noastre prin înțelepciunea poporului și a condus națiunea către un falnic viitor. În zilele de 5 și 24 Ianuarie ați depus toată a voastră încredere în alesul națiunii; ați întrunit speranțele voastre într'un singur Domn. Alesul vostru vă dă astăzi o singură Românie.” (Savel 1909, 41).

Iar în ordinele sale, Cuza va folosi, din 1862, denumirea de *România* (de ex. în *Lege pentru ierarhia militară* din 28 martie 1862). Procesul evoluției spre numele de stat *România* se încheie în anul 1864, când Cuza unește principatele și declară noul nume de stat ca sinonim al formulei „Principatele-Unite”. În text apare și vechea formulare, probabil pentru a nu stârni indignarea Puterilor Garante de la 1858:

„Alecsandru Ioan I, cu mila lui Dumnezeu și voința Națională, Domnu Principatelor-Unite Române;

La toți de față și viitori sănătate:

Asupra propunerii Consiliului Nostru de Ministrii;

Considerându plebiscitul propus de Noi la 2/14 Mai încetatu, și votatu de Națiunea Română în zilele de 10/22, 14/26 Maiu 1864;

Considerënd împrejurările cuprinse în proclamațiunea noastră cu data de astăzi:

Promulgămu ce urmază:

Statut desvoltătoru Convențiunei din 7/19 Augustu 1858.

Convențiunea încheiată la Paris în 7/19 August 1858 între Curtea Suzerană și Puterile garante autonomiei Principatelor-Unite, este și remâne legea fundamentală a României.” (Introducere la *Statutul dezvoltător Convențiunei din 7/19 August 1858*, 1864)

Mai departe se spune:

„Dispozițiunile constitutive ale noiei organizațiuni a României” (Art. 12.).

Denumirea de *România* este confirmată apoi în primul articol al constituției de la 1866 și în varianta ei revizuită din 1884:

„Principatele-Unite-Române constitue un singur Stat indivisibile, sub denumire de România.“ (1866)

„Regatul României cu județele sale din dreapta Dunărei constitue un singur Stat indivizibil.” (1884)

Formarea etnonimică a unui nume de țară este obișnuită în limbile romanice. Fiecare limbă romanică își are, însă, propriile reguli de accentuare pentru aceasta. Accentul pe sufixul –i nu este obișnuit în numele de țări în română (cf. *Elveția*, *Germânia*, *Italia*, *Rusia*, *Spania* etc.). Dacă luăm în considerare faptul că exemplele timpurii ale coronimului <România> sunt grecești și franceze, că aceste două limbi erau limbile de cultură în cele două principate în acea vreme, că exact în aceste două limbi accentul cade pe sufix în numele respective de țări (Βουλγαρία, Γερμανία, Ἰταλία; fr. *Italie*, *Russie*, *Turquie*) și că în română coronimul intră în uz abia în jurul lui 1840, se poate deduce că în română avem de-a face cu un neologism format după model neogrecesc și francez (pentru alte explicații cf. Arvinte 1980, 50-55; ar mai fi de reținut că sufixul pentru coronime –ia nu e identic cu sufixul pentru substantive abstracte și colective în –ie, precum în *căimăcămie*, *iobăgie*, *rumânie*, limbă română’, *slovenie*, limbă slavă’, *vecinie*, *veselie*).

5. Cât de singular este numele România?

Unică este în concertul statelor naționale europene o denumire statală care vine, în aparență, de la un etnonim cu o arie semantică mult mai mare – ROMANUS ‚roman’. În realitate, el vine de la un etnonim mai restrâns semantic, ROMANUS, cu sensul de ‚roman autohton spre deosebire de nou veniții slavi sau unguri’. Așa aș interpreta și cunoscutul fragment din *Gesta Hungarorum* din secolele 12.-13: „Quam terram habitarent sclavi bulgarij et Blachij ac pastores romanorum.”

Aceeași sufixare și substantivare corespunzătoare a adjectivului ROMANUS pentru a denumi o regiune sau un loc / o localitate în care au trăit sau trăiesc urmași ai romanilor sau comunități inițial dependente de Imperiul Roman de apus sau de răsărit se întâlnește în diferite locuri. Astfel, toponimul de tip <ROMANUS + -IA> poate denumi printre altele:

- Imperiul Roman de Răsărit sau Imperiul Bizantin
 „Wesegothi tandem communi placito Legatos ad Romaniam direxere ad Valentinianum Imperatorem” (Jordanes, *De rebus geticis*, cap. 25; cf. Du Cange s.v. *Romania*; sec. VI)
 „se Diex done que vos le remetez en son heritage, il metra tot l’empire de Romanie à la obediencie de Rome, dont ele ere partie pieça” (Geoffroy de Villahardouin, *La conquête de Constantinople*, cap. XIX; sec. XIII)
 „et fu devisé que il prendroient por à Corfol, une yslé en Romenie“ (*ib.*, cap. XXIII)
- Regiuni mai mici ale Imperiului Bizantin de odinioară, sub stăpânire otomană:
 „Sapiate come nella Romania sono 28 sangiacchi et nella Natolia 20; et per ogn’ uno s’intende un paese, che così è compartito tutto il dominio del Gran Turco“ (Donado da Lezze, *Historia turchesca*, ed. I. Ursu, 148; sec. XVI) „THRACIA, dilatada provincia de Europa, llamada ahora *Romania*, sita entre el monte Hemo, que la separa de mesia ó Bulgaria, el Ponto Euxino, la Propontida, el mar Egeo y el rio Strymon” (Luis Moreri, *El gran diccionario histórico*, Paris / León, 1753, s.v.).
 „MOREA [...] Hallase dividida en quatro provincias. Sacania, o pequeña Romania; 2. Tzaconia, ó brazo de Maina; 3. Belvedere; y 4. Clarencia [...]. La Sacania ó

pequeña Romania está al oriente del ducado de Clarenia y de una parte de la Tzaconia. Napoli de Romania es oy su ciudad capital; eralo Argos en otro tiempo“ (ib. s.v. *Morea*).

„Romanie, Thrace ou Romélie, *Romania*, prov. Turquie europ” (Pierre Boiste, *Dictionnaire universel de la langue française*, Paris 1823, s.v.).

- Grecii pontici din diaspora folosesc și astăzi denumirea Ρωμαία pentru spațiul în care se vorbește grecește sau pentru Grecia (<http://diaspora-grecque.com>).
- În Bosnia există un munte cu numele *Romanja*, care amintește, de asemenea, de vechiul Imperiu Roman de Răsărit: „Der Name des Romanjagebirges erinnert an die Zeit, wo dasselbe die Grenzscheide zwischen der öströmischen Herrschaft und den in’s Westreich eingebrochenen Barbaren bildete. Später war der «Römerberg» ein beliebtes Räubernest, wie alle Gebirgspassagen wichtiger Handelswege. In den sehr alten Liedern, welche dem Prototyp aller bosnischen und serbischen Haiduken, dem «Starina Novak» gewidmet sind, erscheint die «Romanija» als classischer Schauplatz der Ruhmestaten dieses Altvaters, wohin derselbe nach dem ersten Türkenmorde flüchtet, um sich vierzig Jahre dort so wohl zu fühlen wie der Fisch im Wasser.“ (Numele muntelui Romanja amintește de timpul în care acesta era granița dintre stăpânirea romană de est și barbarii care invadaseră imperiul de la apus. Mai târziu „Muntele roman“ a fost o ascunzătoare preferată de hoți, ca toate pasajele montane de pe drumurile comerciale importante. În cântece foarte vechi care sunt dedicate prototipului tuturor haiducilor bosniaci și sârbi, și anume lui „Starina Novak“, „Romanija“ apare ca scena clasică a faptelor de vitejie ale acestui venerabil strămoș, locul în care acesta se refugiază după primul masacru turcesc, pentru a se simți patruzeci de ani tot atât de bine acolo precum peștele în apă”; Hoernes 1894, 231)
- Parte a Italiei care depindea de exarhatul bizantin de la Ravenna, spre deosebire de teritoriile din Lombardia :
Este vorba despre regiunea italiană de azi, numită *Romagna*, care apare în surse ale evului mediu ca *Romania* și *Romandiola* (cf. Du Cange s.v. *Romania*) și căreia Dante i-a acordat o deosebită atenție (cf. *Enciclopedia Dantesca* s.v. *Romagna*)
- O regiune în nordul Franței, distinctă în raport cu Bretagne :
„Romaniae denique nomine interdum appellantur eae Galliae partes, quae Romanis parebant, aut paruerant, respectu Britanniae Armoricae, in Vita S. Samsonis Episcopi Dolensis in Praefat“ (Du Cange s.v. *Romania*).
- Mai multe locuri din Franța (Ardennes, Meuse, Maine-et-Loire usw.) poartă și azi numele de *Romagne*, care e atestat în evul mediu ca *Romania* (Masselin 1844, s.v. *Romagne*; Morlet 1985, s.v. *Romanus*)

În acest context mai extins, formarea numelui de țară *România* este ceva previzibil. Neașteptată este doar formarea sa târzie, modern romanică. Forme moderne sunt însă și *Wallonie* (cf. infra) și *Romandie* ‚Elveția franceză’.

6. Valahia ca laborator al unor nume de țară

În anul 1330 s-a format, sub Basarab I, statul independent al Valahiei, cu centrele Curtea de Argeș și Câmpulung. Basarab a reușit să constituie un stat independent atât față de Ungaria, cât și față de mongoli. Sub domnia urmașilor lui Basarab, până la Mircea cel Bătrân (1386-1418), Valahia s-a întins până la Severin în vest, cuprinzând la est orașul Silistra, Dobrogea și partea de sud a Basarabiei. În 1394,

țara a fost ocupată pentru prima dată de trupele otomane. În 1415, Mircea a trebuit să se angajeze la plata unui tribut anual către turci. În schimbul acestuia, turcii garantau independența statului valah. Până în anul 1526 principii Valahiei au încercat să-și apere independența în fața Ungariei și a Imperiului Otoman. Din 1526, însă, influența și presiunea otomană cresc, urmând să se diminueze, în ciuda unor mișcări de independență, abia după răscola / revoluția lui Tudor Vladimirescu. Din secolul al XIV-lea și până la unirea din 1859, Valahia / Țara Românească se prezintă, însă, ca o unitate politic-administrativă cu granițe relativ stabile.

Începând cu evul mediu principatul dunărean de la sud cunoaște diferite denumiri în diverse limbi: *Valahia* (și alte variante), *U(n)grovlachia*, *Terra Transalpina*, *Țara Românească* (și alte variante), *Țara Muntenească*, *Valachia inferior*, *Valachia Transalpina*, *Valachia Montana*, *Muntenia*, *România*.

Valahia este o formă derivată de la *valach* (și alte variante ca *valah*, *vlach* sau *vlah*), care a pătruns în română prin slavă. La baza acestuia stă germ. **walha*, prin care erau denumiți întâi celții romanizați iar, mai târziu, persoanele cu o limbă maternă romanică în general (cf. dt. *Welsche*, *Wallonen*). Primele atestări ale etnonimului pe Peninsula Balcanică apar în surse bizantine. Cronicarul bizantin Georgios Kedrenos (11/12 Jhd.) preia în opera sa *Synoptike Istoria* o notă a cronicarului Ioannes Skylitzes (*Synopsis Historion*), în care se relatează că bulgarul David ar fi fost omorât de valahi pribegi („Vlachoii oditori”) între Kastoria și Prespa; acest eveniment se referă la anul 976. În același timp, un autor bizantin, Kekaumenos, povestește, în scrierea sa *Stratēgikon*, despre revoltele valahilor („Vlachoii”) în Tesalia sub domnia împăratului Constantin X Dukas (1059-1067) (cf. Elian / Tanașoca 1975, 26-29 și 144-145). Autorul anonim al *Gesta Hungarorum* din secolul al XII-lea vorbește și el despre „sclavi. bulgarii. et Blachii. ac pastores romanorum.” (fol. 9), care locuiau pe pământurile dintre Dunăre și Tisa. În sursele maghiare se găsesc, din prima jumătate a secolului al XIII-lea, denumiri ca „terra Blacorum” (1222), „Olati” (1247), „Olachis” (1250), „Walachi” (1383). Dar, deși etnonimul „valahi” era adesea folosit de ne-români pentru a-i desemna pe români, el a fost, mai degrabă, evitat de românii înșiși, după cum ne relatează de exemplu historiograful sibian Johannes Tröster († 1670) în opera sa *Das Alt- und Neue Teutsche Dacia* (Nürnberg, 1666): „Letztlich heißen sie sich in ihrer Sprach nicht Wallachen oder Bloch, sondern Romunos oder Romer” (‘În fine ei nu se numesc în limba lor nici walach nici olach, ci Romunos sau Romer’, cf. Armbruster 1991, 106-109; apud Tiktin² 1986-1989, s.v. *vlah*). Românii din Transilvania au cerut în 1848, în adunarea națională de pe *Câmpul libertății*, să fie numiți cu propriul lor nume: „I. Națiunea română, răzimată pe principiul libertății, egalității și fraternității pretinde independența sa națională în respectul politic ca să figureze în numele său ca națiune română [...] La acestea s-au adăos că de aci înainte în lucrările legale ale celorlalte națiuni transilvane și în limbile lor românii să se numească români, iar nu oláh, walach și bloch” (Bodea 1982, I, 484-485). După Diaconovich, s.v. *Valach*, împăratul Ferdinand ar fi folosit la data de 5 mai 1848, pentru ultima oară în mod oficial, denumirea de *valah*.

Tipul lexematic <Walachei> (Valahia) a apărut, probabil, ca denumire a unei regiuni încă din sec. VII, deoarece o carte armeană de geografie din acel timp vorbește despre o țară numită *Balak*. Surse varege din secolul al XI-lea vorbesc despre o *Blakumen* și o *Blokumannland*, prin care trebuie să se fi denumit Moldova populată de strămoșii românilor (Georgescu 1992, 25). Din secolul al XII-lea, în sursele bizantine se

folosea numele *Vlachia* pentru regiunea „valahilor“ din Tesalia. De exemplu, la cronicarul Niketas Choniates (1155-1215), care vorbește în a sa *Chronike Diegesis* despre o „Mare Valahie“ (*μεγάλη Βλαχία*, Cartea a XIX-a; Vestul și nordvestul Tesaliei). Și la *Assises de Romanie* se vorbește despre o Valahia în Tesalia: „Io Imperador Ruberto e Miser Zufre fo insemple a la citade de Larsa a la Blachia” (sec. XIII-XV; Recoura 1930, 152). După Ionesco (1999, 499-500) ar fi existat și o „Valahie superioară“ (în Pind), precum și o „Valahie inferioară“ (în Achaia). S-ar putea să fi fost vorba și despre zone populate de aromâni. În surse slavone se vorbește de *zemlja vlaška*, care se referă însă la Valahia. Astfel, se găsește într-un document slavon al lui Radu cel Mare din anul 1501 denumirea „zemle vlaške” (Genitiv) pentru Valahia (*Documenta Romaniae Historica*, B.II, 3). În sursele latine găsim, pe lângă o formă timpurie ca „terra Blachorum” (vezi mai sus), și forme ca „Vallachia”, „Wolachya”, „Walachya” și „Volachia”. Astfel, Mircea cel Bătrân (domnind între 1386-1418) se numește într-un document din 27 decembrie 1391: „Nos, Johannes Mircsa, dei gratia princeps et vajvoda totius regni Vallachiae incipiendo ab alpiibus usque ad confinia Tartariae, totiusque terrae Fogaras perpetuus dominus” (*Documenta Romaniae Historica*, D.I., 127). În același timp se vorbește în diferite documente și despre Ștefan, voievodul Moldovei, incluzând următoarele informații: „contra Stephanum, Minoris Walachye seu terre nostre Molduane wayuodam”, „contra Stephanum, Minoris Walachye seu terre nostre Molduane wayvodam”, „contra Stephanum, minoris Volachie seu terre nostre Molduane wayuodam”, „contra Stephanum minoris Olachie” (*Documenta Romaniae Historica*, D.I, 130, 132, 135, 152; a. 1395-1396); autorul, regele Sigismund al Ungariei (reg. 1387-1437), referindu-se, desigur, la Moldova. La Valahia de lângă Dunăre se referă, în schimb, umaniștii italieni Flavio Biondo într-o scrisoare către Alfonso d’Aragona, din anul 1453 („Habet vero ipsa regio duas Danubio amni proximas civitates Nicopolim et Vidinum, apud quas Turchi navigia tenent in Danubio parata, quibus in Pannoniam sive Hungariam et in Daciam Ripensem sive Valachiam Maiorem exercitus transportantur”, Renzi 1999: 141) precum și Enea Silvio de’ Piccolomini în a sa *Historia australis*, din anul 1458 („Valachia per quã lata regio ẽ a transsiluanis incipiens vsque in Euxinus protensa pelagus plana ferme tota & aquarum indigua, cuius meridiẽ hister fluuius excipit”, Dumitriu-Snagov 1996: 79). Tipul de lexem <Walachei> (Valahia) se impune în limbile apusene (germ. *Walachei*, it. *Valacchia*, fr. *Valachie*, sp. *Valaquia*), după cum arată *Historia turchesca* lui Donado da Lezze („Era etiam in favor del Gran Turco Basihaba, signor della Vallacchia Bassa”, sec. XVI, ed. Ursu, 89) și dicționarele geografice ale secolelor XVII și XVIII. În română trebuie să fie un exonim și e mai puțin obișnuit decât alte denumiri. Din punct de vedere etimologic și semantic termenul <Valahia> este de asociat cu *Walensee* ‚lac romanic’ și *Walenstadt* ‚țărnam romanic’ în cantonul St. Gallen (Elveția) (Kuhn 2002, 151-154), cu belgianul *Wallonie*, o denumire formată în anul 1844 de Charles-Joseph Grandgagnage pentru *Pays wallons* ‚țările romanice’ (Wikipedia) și cu termenul celt *Wales*, (pentru anglosaxoni) țară străină’.

Pe lângă tipul simplu de lexem <Valahia> a fost folosită pentru denumirea statului creat de Basarab I și forma compusă *U(n)grovlahia*. Ea vine de la temporara suveranitate a regilor maghiari asupra Valahiei, situație căreia i-a pus capăt abia Basarab I prin lupta împotriva lui Carol Robert de Anjou, în anul 1330. După Diaconovich, s.v. *Muntenia*, forma „Ugrovlachia” este atestată pentru prima dată în surse bizantine din anul 1359. El este de părere că bizantinii deosebeau prin această denumire regiunea

numită „Valahia” la nord de Dunăre de zona denumită „Valahia” în Epir și Tesalia. În documentele slavone ale secolului al XV-lea și începutul secolului al XVI-lea, care provin din Valahia, se găsesc numeroase atestări pentru <U(n)grovlachia>. Mircea se numește domnitor al „въсей зemi Ugrovlachii i zaplaininskym” (1413, *Documenta Romaniae Historica* D.I, 197); Ioan Alexandru „gospodinъ въсей zemli Uggrovlachiiiskoi” (1432, *Documenta Romaniae Historica*, D.I, 293); la începutul secolului al XVI-lea domnitorii se numesc „gospodinъ въsoi zemli Uggrovlachiiiskoi [sic]”, „Domn al întregii țări Ugrovlachia” (1501, *Documenta Romaniae Historica*, B.II, 20) respectiv „владаетсѣми землеju Uggrovlachiiiskoju i zaplaninskim stranam”, domnind peste țara Ugrovlachia și peste părțile de dincolo de munți’ (1508, *Documenta Romaniae Historica*, B.II, 121 und 124). Apoi pe română: „Stefan cu mila lui Dumnezeu mitropolit al Târgoviștei, esarhul Plaiului și a tótă Ungro-Vlahia” (Mateiu Basarab, *Indireptarea legiei*, 1652).

Văzută dinspre Ungaria și Transilvania, Valahia se află dincolo de Carpați sau, cum se mai spunea odinioară, de Alpi. De aceea Valahia este numită în sursele medievale și „țara de dincolo de Alpi”. Astfel se spune într-un document din anul 1331, expus la Alba Iulia: „cum idem Nicolaus cum domino rege vultra Alpes, in terram Bazarab transivisset” (*Documenta Romaniae Historica*, D.I., 41). Și în altă parte: „in terra Transalpina” (1335; *ib.* 57), „Brassouienses, cum mercimoniis in Transalpinis partibus laborantes” (1395; *ib.* 145), „ad partes Transalpinas” (1395; *ib.* 149). Mai sus amintitul Mircea cel Bătrân se numește el însuși, într-o sursă latină, după cum urmează: „Nos, Mirchya, vaivoda Transalpinus, dux de Fugaras” (1395, *ib.* 138). Expresii asemănătoare se găsesc apoi și mai târziu în surse de limbă germană. Franz Joseph Sulzer scrie în secolul al XVIII-lea o *Geschichte des transalpinischen Daciens, das ist: der Walachen, Moldau und Bessarabiens, im Zusammenhange mit der Geschichte des übrigen Daciens als ein Versuch einer allgemeinen dacischen Geschichte mit kritischer Freyheit entworfen von Franz Joseph Sulzer* (Istorie a Daciei transalpine, adică a valahilor, Moldovei și Basarabiei, în legătură cu istoria restului Daciei ca o încercare a unei istorii generale a Daciei, redactată cu libertate critică de Franz Joseph Sulzer, 3 volume, Wien, Gräffer, 1781).

De munți amintește și denumirea *Muntenia* „Țară a munților”. Ea vine, crede Diaconovich (s.v. *Muntenia*), de la o denumire dată de moldoveni, care traduc și ei în română numele latin de *Transalpina*, ce apare în sursele maghiare. Această denumire pare a se impune abia în secolul al XX-lea. La Johann Filstich (*Tentamen historiae vallachicae*, 1728, I, i,16) apare numele latin de *Valachia Montana*: „Provinciae haec appellabatur hodie ad distinctionem Moldaviae, majoris, videlicet Valachia inferior nec non Transalpina et Montana (die Berg Wallachey) eo quod aditus in illam ex Transilvania penes Cinibium et Coronam per alpes altissimas et horrenda montium cacumina patet [...]. Hungari appellant similiter suo idiomate Regionem Valachicam Havas al foeld, Valachi vero Czara Munteniaske”. Deci valahii, ca și cronicarii moldoveni, numesc Valahia *Țara Muntenescă* (cf. infra), o expresie folosită încă în secolul al XIX-lea, după cum arată următorul titlu: *Istoria generala a Daciei, sau a Transilvaniei, țerei muntenesci și a Moldovei, de Dionisiu Fotino, traducere de George Sion* (București 1859).

Theotkist Blazewicz remarcă în a sa *Gramatică teoretică-practică a dacoromânei, adică a limbii molovene și valahe* (Lemberg / Czernowitz 1844, 220), „că moldoveanul obișnuiește să translitereze acolo unde în germană e Land sau Reich, de exemplu la Rusia (Rußland), Franța (Frankreich), prin țară, pe care îl pune înainte / în față și căruia îi urmează nomen appellativum“. Autorul oferă următoarele exemple: *Țăra-Rusáskă* pe lângă *Róssia*, *Țără-Turceáskă*, *Țăra-Franșuzáskă* și *Țăra-Leșeáskă* pe lângă *Polónie*. După cum arată vechile și în parte încă actualele coronime *Țara Bârsei*, *Țara Hațegului*, *Țara Oltului* (Miron Costin, *De neamul Moldovenilor*, 1681 bis 1691), *Țara-de-Jos*, *Țara-de-Sus*, gramaticianul străin a identificat corect felul autentic românesc de a forma nume de țări: *Țăra* (<TERRA ‚Land‘) + adjectiv etnonimic (eventual cu nume de țări în genitiv). În felul acesta denumiri ca *Țara ungiurească*, *Țara leșească*, *Țara anglizască* sau *Țara Eghiptului*, *Țara Moscului*, *Țara Moldovei* sunt cele obișnuite din secolul al XVI-lea până în secolul al XVIII-lea pentru țări apropiate sau îndepărtate (DLR s.v. *Țără* 3). Forma corespunde tipologic compunerii germane <etnonim+țară> *Deutschland*, *Finnland*, *Russland*, *Estland*, *Kurland*, *Lettland*, *Polenland*, *Ungarland* usw.) și celei corespunzătoare ungare <etnonim+ország, țară> (*Magyarország* ‚Ungaria‘, *Németország* ‚Germania‘, *Lengyelország* ‚Polonia‘, *Lettország* ‚Letonia‘, *Esztorország* ‚Estonia‘ etc.). Burzenland, Hatzegerland, Altland pe de o parte și *Țara Bârsei*, *Țara Hațegului*, *Țara Oltului* pe de altă parte sunt, prin urmare, forme corespondente fidele din punct de vedere tipologic.

Țara Românească trebuie să fie, prin urmare, denumirea autohtonă a Valahiei, dacă nu este un calc din slavona *zemlja vlaška*, cum sugerează A. Niculescu (2003, 1001-111). Adjectivul *românesc/rumânesc* este o formă derivată intern de la *român/rumân* (< ROMANUM). Ea este atestată încă din primul document scris al românei, în scrisoarea lui Neacșu din Câmpulung către Johannes Benkner din anul 1521 (*Țeara Rumânească*). Formele *Țara Românească* și *Țara Muntenească* sunt adesea atestate începând cu secolul al XVI-lea și până în secolul al XIX-lea (cf. DLR s.v. *Românesc* și *Țără* 3.). Ele sunt atestate la cronicarii Miron Costin (1633-1691) și Ion Neculce (ca. 1672-1745), (Arvinte 1983:104), la Grigore Ureche (ca. 1590-1647) doar *Țara Românească* și *Țara Moldovei* (Arvinte 1983:103-104), Constantin Cantacuzino (ca. 1650–1716) scrie la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea o *Istorie a Țării Rumânești*, în care denumiri ca *Țara Ungurească*, *Țara Scarlat*, *Țara Căzăcească*, *Țara Turcească* sunt curențe. De la sfârșitul secolului al XVIII-lea, *Țara Românească* și *Valahia* (plus variantele sale) alternează în texte legislative, documente și presă, românii preferând, totuși, denumirea de *Țara Românească*. În introducerea la *Pravilniceasca Condică* din 1780, Alexandru Ypsilanti folosește expresiile „dregătoriile Principatului Țării Românești” și „Oblăduitor a toată Țară Românească”, în introducerea la *Legiuirea Caragea* din 1818 se poate citi „Țăra românească”. Texte oficiale și semioficiale, la care participă direct sau indirect și străinătatea, folosesc mai degrabă forma <Valahia>, adesea împreună cu <Moldavia>, prin care se sugerează coapartenența celor două principate dunărene:

„Pont 1. Valachia și Moldavia să se împreune și să se facă amîndoă un prințipat” (*Cererile ce ar fi putut face Valachia și Moldavia la un congres de prinți creștini pentru siguranția lor cea din afară și statornicirea cea din lăuntru*, 1829, în Bodea 1982, Text 18, 84).

„Art. 1. Așăzământul de la Akerman întărind dritul ce au boerii dinpreună cu obșteasca voință a lăcuitorilor a alege pe Domnii Moldavii și Valahii, alegerile se vor face de către Obșteasca Adunare Ecstraordinară, care se va aduna pentru acest sfârșit în orașul de căpetenie al Prințipatului” (*Regulament organic al Valahiei*, 1831; la conceperea acestuia au participat Rusia, resp. Puterile Garante).

„Unirea Vămilelor între Moldova și Valahia” (Ion Ghica, *Propășirea*, 2 ianuarie 1844).

„Art. 8. Principatele vor da Curței Suzerane, un tribut, a căruia valoare rămână hotărîită la soma de un milion cinci sute mii lei pentru Moldova, și soma de două milioane cinci sute mii lei pentru Valahia” (*Convenția pentru organizarea definitivă a Principatelor Dunerene Moldova și Valahia*, ediția Iași 1858).

În documentele scrise în limba franceză este folosit, constant, numele de *Valachie*, probabil din pricina dificultății de a traduce cuvânt cu cuvânt / literal *Țara Românească* (cf. de ex. în documentele anilor 1857-1859 în Skupiewski / Sturdza 1901, passim).

În textele publicistice și în proclamații se găsesc, mai degrabă, dar nu exclusiv, exemple pentru *Țara Românească* (și variante):

„a. Țara rumânească este un loc slobod pentru cîți în ea lăcuiesc, pămîntul ei nu să va putea înstreina.” (Ion Cămpineanu, *Proiectul de constituție*, 5/17 noiembrie 1838, Bodea 1982, Text 28, 124).

„Soarta Țării Românești, ca soarta a oricărui stat constituit spre război, a fost lipită de soarta armatei” („*Propășirea*”, 28.V.1844).

„Această parte a foaiei noastre va fi menită ca să împărtășească cetitorilor o idee dreaptă și îndestulătoare a mișcării literare din Moldavia, Valahia și Transilvania.” (Introducere la „*Propășirea*”, 9 ianuarie 1844).

„Puterea armată și arta militară. De la întemeierea Principatului Valahiei până acum” (Nicolae Bălcescu, „*Propășirea*”, 21 mai 1844 ss.).

„În Țeara romînească sînt de doăă [sic] ori atîța romîni cîți î[n] Ardeal” („*Invetiatorul poporului*”, Nr. I, 12 mai 1848).

„Puterea suverană purcede de la Dumnezeu și în toată țeara se află undeva. În Țeara română este în poporul român, ce are dreptul de a numi pe capul cel mai înalt al patriei” (*Proclamația și Programul revoluționar*, 9/21 iunie 1848, Bodea 1982, Text 136, 535).

„Țara Romînească a fost totd’auna o țară ce a diferit de toate celelalte țări din lume” (1858; Bolliac, *Mozaicul social, Opere*, II, 95).

În sfârșit, găsim o ciudată coincidență. În același timp în care numele România se formează ca denumire pentru toată România, el este atestat și ca denumire limitată la Valahia. E atestat pentru prima oară în 1833 în forma *Principatul României* (Arvinte 1980, 152). Denumirea e folosită mai ales în compendii ca *Mică geografie a Daciei, Moldaviei și a Țării Românești* de V. Popescu-Scriban (Iași, 1838): „România (adică Țara Românească) mai de mult se împărțea în două: adică în România Mare spre răsărit de la Olt și România Mică sau Craiova, adică țara oltenilor, spre apus de la Olt” (cf. Arvinte 1980, 52). Florian Aaron publică, în 1835-1838, o *Idee repede de istoria prințipatului Țării Rumânești*, a cărei a doua ediție din 1839 se intitulează *Manual de istoria Principatului Romaniei*. Nicolae Bălcescu întocmește înainte de 1844 o *Tablă de istoria culturai a Prințipatului României* (Bălcescu 1974: 312). În „*Propășirea*” din 21

mai 1844 el folosește în lucrarea sa *Puterea armată și arta militară. De la întemeierea Principatului până acum* denumirile *România Mare* pentru Muntenia și *România Mică* pentru Oltenia („Aceste oștiri însă era numai în România Mare, căci în România Mică era o deosebită oștire a banului“). În „Pruncul român” din 1848 citim: „Ca România să fie liberă [...] trebuie neapărat să se unească cu Moldova” (1848, Arvinte 1980, 52). Pentru Ioane V. Rusu, în *Compendiu de Istori’a Transilvaniei cu distincta privire la romani* (Sibiu 1864), Dacia traiană cuprindea: „Transilvani’a, o parte a Ungariei pana la Tiss’a, Maramuresiului, Moldabi’a cu Bucovin’a, Bassarabi’a și Romani’a.”

Să fi făcut oare, totuși, românii din *Țara Românească* primul pas spre modernizarea și simplificarea numelui lor de stat? Următoarea notă din lucrarea *Neue Erdbeschreibung des ersten Theils zweyter band welcher Preußen, Polen, Ungarn, Siebenbürgen, Galicien und Lodomerien [...] enthält* („Noua descriere a pământului. Al doilea volum al primei părți care conține Prusia, Polonia, Ungaria, Transilvania, Galiția și Lodomeria”) de Anton Friedrich Büsching (o ediție nedată de după 1777, p. 1841) ar putea sugera asta: „Den Namen Walachey, hat dieses Land nach seinen Einwohnern, den Wlachen bekommen [...]; sie selbst aber sollen es Romulien, und die Ungarn sollen es Havasalfölgye nennen. Bey den Osmanen heißt es Eslak oder Iflak.“ („Numele de Valahia l-a primit această țară după locuitorii săi, valahii [...]; ei înșiși însă o numesc Romulien iar ungurii îi spun Havasalfölgye. Otomanii o numesc Eslak sau Iflak.”). Și călugărul maghiar iezuit István Szantó ne spune în secolul al XVI-lea, într-un memoriu adresat Curiei de la Roma, că Valahia se denumește *Roman(di)ola*: „Valachia Inferior, quae Romandiola et Romaniola dicitur est provincia annexa Transylvaniae quae olim Dacia dicebatur” (Niculescu 2003, 110).

După cum am văzut, încă din evul mediu politicienii, diplomații, istoricii, publiciștii, scriitorii inventează și folosesc în feluri diferite exonime și endonime. Această bogăție în uz creează impresia unui adevărat laborator onomastic.

7. Perspective

În studiile de românică predomină, adesea, tendința, de altfel explicabilă din rațiuni geo-politice, de a reliefa acele trăsături ale culturii române care o deosebesc de alte culturi sudesteuropene. În pragul integrării României în Uniunea Europeană am vrut să arăt prin lucrarea mea pe baza unui exemplu aparent simplu – denumirea statală – multitudinea ce leagă România de Europa istorică. Din această perspectivă nu e important dacă numele *România* a fost inventat de un românofil grec sau de un publicist valah. Importantă este însă bogăția de asociații ale acestui nume de stat:

- Străvechiul etimon trimite foarte clar la Roma antică, de care românii se simt legați nu doar prin statuara lupoaică, ci chiar prin cea mai înaltă denumire a lor.
- Noua formă morfologică se aseamănă în ce privește compoziția (ROMANUS + -IA) cu formele paralele atât din est cât și din vest. Există asemănări cu denumirea Imperiului Bizantin și cu foste regiuni ale acestui imperiu (*Romanía*) în est dar și cu regiuni și localități din Italia (*Romagna*) și Franța (*Romagne*). Cu *România* se poate asocia, prin urmare, atât Imperiul Bizantin cât și Lombardia italiană sau Franța carolingiană.
- Contextualizarea formei *România* în câmpul lexical al numelor de țări leagă limba română prin formele sale de accentuare de limba franceză și greacă.

Numele de stat *România* s-a născut, ce-i drept, cu greutate, dar evocă, în schimb, o bogată înrudire europeană, cum n-o face altă astfel de denumire în Europa. Puterea de a

evoca o asemenea înrudire o posedă și numele de Valahia: cu acesta se pot asocia vlahii din Grecia dar și elvețienii de pe malurile lui Walensee, valonii belgieni și locuitorii de origine celtă din Wales. Și chiar atât de autohtona *Țară Românească* se poate asocia tipologic după felul în care denumirea e construită cu construcții corespunzătoare maghiare (*Magyarország*) și germane (*Deutschland*). Istoria complexă a numelui român de stat cu bogatul ei potențial de evocare a întregii Europe este una dintre cele mai bune cărți de vizită ale României.

Bibliografie

- Armbruster, Adolf, *Auf den Spuren der eigenen Identität*, Bukarest, Editura Enciclopedică, 1991.
- Arvinte, Vasile, *Die Rumänen. Ursprung, Volks- und Landesnamen*, Tübingen, Narr, 1980.
- Arvinte, Vasile, *Român, românesc, România*, București, 1983.
- Aus dem Leben König Karls von Rumänien. Aufzeichnungen eines Augenzeugen*, Stuttgart, Cotta, 1894.
- Bălcescu, N., *Opere. I. Scrieri istorice, politice și economice 1844-1847*, București, Editura Academiei, 1974.
- Berceanu, Barbu B., *Istoria constituțională a României în context internațional comentată juridic*, București, Rosetti, 2003.
- Berindei, Dan, *Secolul al XIX-lea*, in Fischer-Galați, St. / Giurescu, D. C. / Pop, I.-A., *O Istorie a Românilor. Studii Critice*, Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, 1998, 194-217.
- Bodea, Cornelia, *1848 la Români*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1982.
- Boerescu, B., *La Roumanie après le Traité de Paris du 30 Mars 1856*, Bucarest, Imprimerie de l'État, ²1869.
- Bolliac, Cezar, *Opere*, București, Editura de Stat pentru literatură și artă, 1956 (?).
- Diaconovich, C., *Enciclopedia română*, Tomul I-III, Sibiu, Krafft, 1898-1904.
- Diculescu, Vl., *Viața cotidiană a Țării Românești în documente 1800-1848*, Cluj, Dacia, 1970.
- Dumitriu-Snagov, I., *Monumenta Romaniae Vaticana*, s.l., Regia Autonomă Monitorul Oficial, ²1996.
- Elian, Alexandru / Tanașoca, Nicolae-Șerban (edd.), *Izvoarele istoriei României. III Scriitori bizantini (sec. XI-XIV)*, București, Editura Academiei, 1975.
- Focșeneanu, Eleodor, *Istoria constituțională a României. 1859-1991*, București, Humanitas, ²1998.
- Georgescu, Vlad, *Mémoires et projets de réforme dans les Principautés Roumaines 1769-1830*, Bucarest, Association Internationale d'Études du Sud-Est Européen, 1970.
- Georgescu, Vlad, *Istoria românilor. De la origini până în zilele noastre*, București, Humanitas, 1992.
- Georgescu-Buzău, Gh., *Satire și pamflete (1800-1849)*, București, Editura pentru Literatură, 1968.
- Giurescu, Constantin C. / Giurescu, Dinu C., *Scurtă istorie a românilor*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1977.
- Hoernes, Moriz, *Dinarische Wanderungen. Cultur und Landschaftsbilder aus Bosnien und der Hercegovina*, Wien, Glaeser, ²1894.
- Ionescu, Christian, *O romanés. Aspectos de historia externa con especial atención á sua situación fóra das fronteiras de Romanía*, in Rei, Francisco / Santamarina Fernández, Antón (edd.), *Estudios de sociolingüística románica. Linguas e variedades minorizadas*, Santiago de Compostela, Universidade, 1999, 445-501.
- Filstich, Johann, *Încercare de istorie românească. Studiu introductiv, ediția textului și note Adolf Armbruster*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979.
- Iscru, G. D., *Istoria modernă a României*, București, Editura Nicolae Bălcescu, ²1997.

- Kogălniceanu, Mihail, *Scrieri*, București, Editura Tineretului, 1967.
- Kuhn, Julia, *Die romanischen Orts- und Flurnamen von Walenstadt und Quarten / St. Gallen / Schweiz*, Innsbruck, Institut für Romanistik, 2002.
- Lezze, Donado da, *Historia turchesca (1300-1514) publicată, adnotată, împreună cu o introducere de I. Ursu*, București, Göbl, 1910.
- Madgearu, Alexandru, *The Romanians in the Anonymous Gesta Hungarorum*, Cluj-Napoca, Romanian Cultural Institute, 2005.
- Masselin, J.-G., *Dictionnaire universel des géographies physique, commerciale, historique et politique*, Paris, Delalain, 1844.
- Metzeltin, Michael / Lindenbauer, Petrea / Wochele, Holger, *Die Entwicklung des Zivilisationswortschatzes im südosteuropäischen Raum im 19. Jahrhundert. Der rumänische Verfassungswortschatz*, Wien, 3 Eidechsen, 2005.
- Niculescu, Alexandru, *Individualitatea limbii române între limbile romanice. 4. Elemente de istorie culturală*, Cluj-Napoca, Clusium, 2003.
- Philippide, Dimitrie Daniel, *Istoria României*, București, Pegasus, 2004.
- Popescu-Spineni, Marin, *Rumänien in seinen geographischen und kartographischen Quellen. Vom Altertum bis an die Schwelle unseres Jahrhunderts*, Wiesbaden Harrassowitz, 1987.
- Recoura, Georges, *Les Assises de Roumanie. Édition critique avec une introduction et de notes*, Paris, Champion, 1930.
- Renzi, Lorenzo, *Ancora sugli umanisti e la lingua rumena: Biondo Flavio rivisitato*, in „Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Philologia”, 44/3-4 (1999), 135-148.
- Savel, M., *Domnia marelui domnitor român Alexandru Ion Cuza și epoca glorioasă a Românilor*, Bacău, Progresul, 1909.
- Völkl, Ekkehard, *Rumänien. Vom 19. Jahrhundert bis in die Gegenwart*, Regensburg, Pustet, 1995.

Die Namen Rumäniens: Eine komplexe Geschichte

Romanische Ländernamen sind im Allgemeinen alt und semantisch durchsichtig. Dies scheint beim ersten Anblick auch für die Bezeichnung Rumäniens zu gelten. Eine genauere Untersuchung zeigt aber, dass sich der heutige Staatsname, der vielleicht seinen Ursprung in einer exonymischen Bezeichnung der Walachei hat, sich erst in einer harten Konkurrenz mit anderen Namen und dank ausländischer rumänophiler Unterstützung in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts durchsetzen konnte. Gleichzeitig verbindet die Geschichte der Ländernamen Rumänien und Walachei das große östliche romanische Land Europas mit vielen anderen europäischen Gegenden und unterstreicht somit ihren europäischen Charakter.